

KESRİYE

Kesriye, Barbar istilâları sırasında tahrip edilen Diokletianopolis'in kalıntıları üzerinde yer alır. İmparator Iustinianos, harap olmuş bu şehrin üzerine bir kale ile koruma duvarları inşa ettirmişti. Kasaba şimdiki adıyla ilk olarak X. yüzyıl sonlarındaki Bulgar-Bizans savaşları sırasında zikredilmiştir. Batı Bulgar İmparatoru Çar Samuil'e bağlı iken 1018'de Bizanslılar'ın eline geçti. 1082-1083'te Sicilyalı Normanlar tarafından işgal edildiyse de 1093'te İmparator I. Alexios kasabayı tekrar aldı. 1334'te Çar Duşan'ın Sırp İmparatorluğu topraklarına dahil olan kasaba, onun bir yıl sonra ölümüyle 1374'e kadar Simeon Uroş'un Bizans-Sırp Krallığı'nda kaldı. Bu tarihten itibaren 1385'e kadar küçük Musacci Arnavut Prenslığı'nin parçası idi.

Gazi Evrenos Bey muhtemelen 1384-1385'te Kesriye'yi aldı. Kalede bulunan büyük kiliselerden birini hemen camiye çeviren (Goula Camii) Evrenos Bey bir garnizon oluşturdu ve az sayıda müslüman Türk nüfusunun iskânını gerçekleştirdi. XV ve XVI. yüzyıl Osmanlı tahrirleri 1900 yılına ait verilerle mukayese edildiğinde buradaki fiziki ve İslâmî gelişmenin boyutlarını daha açık anlamak mümkün olmaktadır.

Yıl	1445	1519	1550	1570	1900
Müslüman	22	67	83	169	415
Hıristiyan	792	732	663	644	690
Yahudi	84	8	10	12	170
Toplam hâne	898	807	756	825	1275
Toplam nüfus	3800	3700	3250	4000	6190
Müslüman oranı	% 2	% 8	% 11	% 20	% 32

Yunanca konuşan yahudi nüfustaki düşüş, Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'u geliştirme tedbirleri çerçevesinde Balkanlar'daki yahudi iskânının yeniden planlanması dolayısıyladır. 1550'den sonra müslüman nüfustaki artışa paralel olarak kale içinde Kanûnî Sultan Süleyman'a ait Kurşunlu Camii (Sultan Süleyman Camii) ve şehir duvarları dışında Tabaklar Camii inşa edildi. XV. yüzyılın sonlarında Bektaşî önderlerinden ve Bektaşîliğin Makedonya ile Yunanistan'daki ilk kurucularından olan Kasım Baba yine şehir duvarları dışında bir tekke yaptı. XVI. yüzyıl tahrirlerinde kendisinden ve vakfından bahsedilen Kasım Baba'nın türbesi 1959'a kadar mevcuttu. Evliya Çelebi'nin burayı ziyaret ettiği XVII. yüzyıl ortalarına kadar Kesriye'de İslâmî hayat bütün kurumlarıyla oluşturulmuş durumdaydı. Evliya Çelebi

kale kapısına yakın inşa edilmiş Vâlide Camii'nden, Sultan Süleyman Camii'nden ve kalenin hemen dışındaki Kadı Camii'nden özellikle bahsetmektedir.

XVIII ve XIX. yüzyıllarda Kesriye daha çok kürk üretimi ve ticaretindeki yoğunluk dolayısıyla ekonomik açıdan müreffeh bir durumdaydı. Aynı dönemde yeni inşa edilen camiler, medreseler ve hamamlar gibi binalarla şehir daha yoğun bir İslâmî karaktere büründü. Bunlardan birisi de Kesriyeli Defterdar Ahmed Paşa'nın yaptırdığı Büyük medrese ve kütüphanedir. Fransız coğrafyacısı Ami Boué 1828'de nüfusun 6-8000 arasında olduğunu tahmin etmiştir.

Osmanlı döneminin sonunda şehirde yedi cami, iki medrese, üç tekke, iki hamam, bir rüşdiye ile ibtidâî mektepleri bulunuyordu. 6190 olarak tesbit edilen nüfusun 1600'ünü müslüman Türkler, geri kalanları da Yunan, Arnavut, Bulgar ve yahudiler oluşturuyordu. Kesriye kazasında 126 köyde toplam 75.022 nüfus bulunuyor, bunlardan yirmi altısını müslüman köyleri oluşturuyor ve bu müslüman köylerinde Türkçe, Arnavutça veya Bulgarca konuşan toplam 11.875 kişi yaşıyordu.

1912'deki ilk Balkan savaşlarında kasaba Yunan ordusuna ele geçirildi. Lozan Antlaşması'nın ardından müslümanlar bölgeden ayrılınca geride kalan dinî yapıların pek çoğu yıkıldı. Yahudiler de II. Dünya Savaşı sırasında oradan ayrıldı. 1960'lara kadar Kesriye Balkanlar'ın güzel köşelerinden biri olma özelliğini muhafaza etti. 1970'lerden sonra yaşanan ekonomik ve fizikî gelişme şehrin güzelliğini ve Osmanlı karakterini yavaş yavaş yok etti. Yetmiş tarihî kilisenin yanı sıra Kurşunlu ve Kesriyeli Ahmed Paşa camileri

XVI. yüzyıla ait Kurşunlu (Sultan Süleyman) Camii – Kesriye / Yunanistan

hâlâ ayakta olmalarına rağmen âcil restorasyon ve bakım ihtiyacı içerisinde. Osmanlı sülûflerinden Hüseyin Hamdi Kesrevî ve Şeyh Selim Kerîmî burada yaşamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 237; nr. 424; nr. 433; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 575-577; V. Kančov, *Makedonija, etnografija i statistika* (Sofia 1900), Sofia 1970, II, 565-568; P. Tsamisis, *I Kastoria kai ta mnimeia tis*, Athens 1949; A. Stojanovski, *Gradovite na Makedonija od krajot na XIV do XVII vek.*, Skopje 1981, s. 65-72; S. Pelekanidis – M. H. Chadzidakis, *Byzantine Wallpaintings in Kastoria*, Athens 1985; S. Lauffer, *Griechenland, Lexikon der historischen Stätten*, München 1989, s. 310-311; A. K. Orlandos, "Ta Tourkika ktismata tis Kastorias", *Archeion ton vizantion mnimeion tis ellados*, IV, Athens 1938, s. 211-213; Semavi Eyice, "Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri", *TM*, XII (1955), s. 223-230; M. Sokoloski, "Le developpement de quelques villes dans le sud des Balkans au XVe et XVIe siècles", *Balkanica*, I, Beograd 1970, s. 94-97; *Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 1895; V, 3860.

MACHIEL KIEL

KESTANEPAZARI CAMİİ

İzmir'de
esasî XVII. yüzyıla ait cami.

Konak ilçesinde kendi adıyla anılan semtte yer alan cami bugün mevcut olmayan, fakat Evliya Çelebi'de kayıtlı bulunan dört mısralık kitâbesine göre Ahmed Ağa tarafından 1078 (1667-68) yılında yaptırılmıştır. Cami XIX. yüzyılda büyük bir yangında harap olunca aynı yüzyılın ikinci yarısı içinde bugünkü şekliyle yeniden inşa edilmiştir. Evliya Çelebi'de Ahmed Ağa Camii adıyla geçen ilk yapı hakkında bazı bilgiler mevcuttur. Buna göre tek kubbeli ve avlusuz, fevkanî bir yapı olan caminin altında kâgır dükkânlar bulunuyor, minaresi de mihrabının önünde yer alıyordu. Mihrap, minber ve mahfillere ait bazı parçalarla renkli camlarının İstanbul'dan gemilerle getirildiğini belirten Evliya Çelebi minarenin de yeşil renkte bir taştan yapılmış olduğunu yazmaktadır.

İzmir tarihi üzerine yazılan eserlerde caminin Eminzâde vakfından, bânisinin de Eminzâde Hacı Ahmed Ağa olduğu belirtilmiştir. Vakıf kayıtlarından ise adı geçen bâninin Baruthâne-i Âmire nâzırlığı yaptığı ve İstanbul Üsküdar'da da vakıfları bulunduğu anlaşılmaktadır. 1730 tarihli bir vakıf kaydında da Hacı Ahmed Ağa Camii olarak geçen yapı, 1735 ve 1838 tarihli iki vakıf kaydında aynı şahsın vakfından Kızıl İbrâhim Camii (Mescidi)

olarak geçmektedir. Buna göre muhtemelen vaktiyle yerinde Kızıl İbrâhim Camii bulunmakta iken 1078'de (1667-68) Ahmed Ağa tarafından yeniden inşa edilmiştir.

Kesme taş malzeme ile yapılan bugünkü cami de fevkanî olarak ele alınmış olup altında dükkânları bulunmaktadır. Yapı kare planlı bir harimle bunun önünde yer alan son cemaat yerine sahiptir. Kuzeydeki üç yönlü bir merdivenle ulaşılan son cemaat yeri iki yandan duvarla kapatılmış, önü de yakın zamanda camekânla örtülmüştür. Üç birimli olan son cemaat yerinde birimlerin üzeri ortada kubbe, iki yanda oval kubbe ile örtülü olup geçişleri pandantiflerle sağlanmıştır. Mihrap ekleninde yer alan kapı çifte pilastrlar üzerine oturan yuvarlak kemerli açıklığa sahiptir. Kapı kemerinin yüzeyi barok üslûpta kasetli olarak düzenlenmiş, iki yanda iri akantus yapraklarından oluşan kompozisyonlar, üstte yumurta dizili bir lento ve daha üstte sülüs hatla yazılı iki satırlık bir âyet kitâbesi bulunmaktadır.

Cami harimi kare planlı olup üzeri ortada yüksek kasnaklı bir kubbe, dört yönde yuvarlak kemerli tonozlar ve dört köşede birer küçük kubbe ile örtülmüştür. Kubbelere pandantiflerle geçiş sağlanmış,

orta kubbe dört sütun üzerine oturtulmuştur. Altta yüksek kare kesitli kaideler üzerinde köşeleri mukarnaşlarla yumuşatılmış ikinci bir kaideye de sahip olan mermer sütunlar kompozit düzende başlıklara sahiptir. Üstte yuvarlak kemerlerle birbirine bağlanan bu sütunlar yine yuvarlak kemerlerle yanlardaki duvarlara da bağlanmıştır. Duvar yüzeylerinde yer alan gömme sütun düzenlemeleri kaide ve başlıklarıyla ortadaki dört sütuna benzerdir. Bunlar mermer taklidi alçı süslemeleriyle dikkat çeker. Dışta köşeli pilastrlar olarak aksettirilen, ayrıca köşelerde yer alan diğer pilastrlarla da cep-heler hareketlendirilmiştir. Üstte ortada iç içe iki yuvarlak kemer formuna uydu-rulmuş üçlü pencere düzenleriyle iki yanda birer yuvarlak pencereye sahiptir. Kuzeydeki üçlü pencere son cemaat yeri örtülerinden dolayı sağır bırakılmıştır. Alt sırada ise iki yan cephenin ortasında yine üçlü düzende kemerli pencereler vardır. Kuzeyde kapıdan, güneyde de mihrap nişinden dolayı bu pencereler yoktur. Yalnızca mihrap cephesinde dışta pilastrlarla pencere düzenleri dekoratif olarak belirlenmiş olup sağır bırakılmıştır. Alt sıranın ortasında yer alan bu üçlü pencerelerin üstüne yine üçlü düzende dikdörtgen alınlıklar yerleştirilmiş, mihrap yönünde bu alınlıklar üst pencerelerdeki gibi kemer formunda ele alınmıştır. Bütün cep-helerde köşelere yakın yüzeylerde üstteki yuvarlak pencerelerin altında birer yuvarlak kemerli pencere yerleştirilmiştir. Benzer uygulama son cemaat yerinin yan duvarlarında da görülmektedir.

Mihrap nişi iki yanda İyon başlıklara sahip siyah mermerden yuvarlak sütun ve köşeli yivli sütunlarla zenginleştirilmiştir. Devrin dekorasyon anlayışına uygun olarak düzenlenen mihrap çevresinde sütunlar ve köşeli sütunlar başlıkların üstünde ikinci bir sıra olarak devam etmektedir. Ortada üçüncü bir sıra daha oluşturulmuş olup bu alanın içine üç satırlık bir kitâbe yerleştirilmiştir. Daha üstte ise büyük bir alınlık bulunmaktadır. Alınlıkta meyve sepeti, çiçekli panolar ve "C", "S" formlarında kabarık kıvrık dallı, bitkisel dekorlu alçı süsleme mevcut olup Hisar Camii'ndeki düzenlemeye de benzemektedir. Yarım daire şeklinde nişe sahip olan mihrabın mukarnaslı yaşmağı itinalı taş süslemeleriyle dikkat çekmektedir. Bu mukarnaslı yaşmak, XIX. yüzyılda caminin yeniden inşası sırasında Selçuk İsâ Bey Camii'nden buraya getirilmiştir (bk. İSÂ BEY CAMİİ).

Mermer minber devrin barok anlayışına uygun olarak düzenlenmiştir. Yanlardaki üçgen aynalar düz olup üstteki korkuluk "S" kıvrımlı formlardan oluşmaktadır. Basamakların önünde yer alan yuvarlak kemerli açıklık, iki yanda kare kesitli yüksek kaidelere oturan zarif sütun ve başlıklara sahiptir ve kemerinin içi perde dekorludur. Yanlarda "S" kıvrımlı formlarla hareketlenen kemer üstü oval bir cephe şeklindedir. Üstte iki yanda "S" kıvrımları üzerine oturan iri bir yaprak motifli tepelik tamamlanmıştır. Yan açıklıklar da siyah mermerden köşeli sütunlara oturan yuvarlak kemerli düzenlenmiş olup kemer içleri yine perde dekorludur. Dört sütun üzerinde yükselen, köşk kısmı abartılı sivri kemerli açıklıklar üstünde minber kapısındakine benzer tepeliklere sahiptir.

Cami içinde kuzey duvarı önünde bir ahşap mahfil bulunmaktadır. Önde kare kaideli iki metal sütun üzerine oturan mahfile köşelerde yer alan spiral merdivenlerle çıkılmaktadır. Dügümlü geçmeli, ajurlu bir korkuluğa sahip olan mahfil, orta kısımda oval hareketlerle öne doğru üçlü bir çıkma ile de hareketlendirilmiştir.

Mermer vaaz kürsüsü bodur bir sütun üzerine oturtulmuş olup yuvarlak formda ele alınmıştır. Yanda yer alan merdivenin korkuluğu ile kürsünün korkuluğu aynı düzendedir. Babaların aralıklı dizilmesi de oluşan korkuluğun başlangıcında yer alan baba iri bir "S" formunda işlenmiştir.

Caminin kuzeybatı köşesinde yer alan minare tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Kuzeyde önü merdivenli bir kapı ile ulaşılan minarenin kare kaidesi cami beden duvarı boyunca yükselmektedir. Onun üstünde köşeli bir geçiş bölümünden sonra silindirik olarak yükselen gövde oval geçişli tek şerefeli olup üstte kurşun kaplı külâhla sona ermektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 93-94; Raif Nezihî, *İzmir'in Tarihi*, İzmir 1927, I. kitab, 12. forma, s. 10; Hakkı Gültekin, *İzmir Tarihi*, İzmir 1952, s. 56; Işık Urgan, *İzmir Camileri* (lisans tezi, 1968), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi bl., s. 20-23; Rüçhan Arık, *Bazı Örnekleriyle Anadolu'da "Barok" Denen Camiler* (doçentlik tezi, 1972), s. 192-201; M. Orhan Bayrak, *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, İstanbul 1982, s. 379; Aziz Ogan, "İzmir'in Dini Müesseseleri", *TOK Belleteni*, sy. 153 (1954), s. 10; M. Münir Aktepe, "Osmanlı Devri İzmir Camileri Hakkında Ön Bilgi", *TED*, sy. 3 (1973), s. 177-212; Lale Bulut, "İzmir Camilerinde Alçı Süsleme", *Sanat Tarihi Dergisi*, VIII, İzmir 1996, s. 6.

AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

Kestanepazarı Camii'nin minaresiyle batı cephesinden bir görünüşü

